

можливість визначити пріоритетні напрями діяльності вищої педагогічної школи, зосередивши увагу на зміцненні саме концептуального рівня викладання навчальних дисциплін.

На думку В. Сухомлинського, для забезпечення процесу формування естетичного досвіду вчителя потрібні відповідні педагогічні умови, їх значення полягає в тому, щоб у визначений термін професійної підготовки майбутній вчитель отримав можливість вийти на рівень концептуального самовираження. Результати наукових спостережень дозволяють зазначити, що для вирішення цього питання застосовуються педагогічні умови, які по-різному впливають на формування естетичного досвіду вчителя.

Одним із поширених шляхів вирішення зазначеної проблеми є передача майбутнім учителям досвіду практичного досягнення педагогічної мети. Не менш розповсюдженою є передача майбутньому вчителю досвіду теоретичного освоєння педагогічних проблем. Цей підхід до формування професійної культури майбутнього вчителя покликаний забезпечити умови для прояву самостійного мислення, вміння послідовно і вмотивовано визначати найсуттєвіші аспекти навчального процесу та шляхи їх практичної реалізації. Досвід учителя за таких умов набуває переважно аналітичного змісту.

Таким чином, можна зробити висновок, що передача майбутньому вчителю досвіду естетичного вирішення педагогічних проблем є одним із перспективних шляхів формування професійної культури педагога. Відшукуючи оптимальні умови для професійного становлення вчителя, сучасна практика переконливо засвідчує про широкі можливості естетичного досвіду. Його передача майбутньому вчителю дозволяє, перш за все, гармонізувати практичні і теоретичні надбання педагога, зорієнтувавши його на концептуальному самоствердженні у навчально-виховному процесі. Завдяки естетичному досвіду вчитель визначає генералізуючу педагогічну ідею і підкоряє їй свої практичні вміння, теоретичні надбання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власенко О.М. Духовно-моральні цінності у розвитку особистості// Духовність українства. – Кіровоград – Житомир, 2005. – Вип. 8. – С. 21-23.
2. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Зб. наук. пр. – Луганськ, 2005. – Вип. 2 (8). – 243 с.
3. Киричук О.В. Духовно-катарсична активність особи: сутність, функції, педагогічне стимулювання// Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002: Зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 1. – Харків: "ОВС", 2002. – С. 527-536.
4. Кондратова Л.В. Емоційна культура як показник професіоналізму сучасного вчителя // Педагогіка вищої та середньої школи. – Вип. 10. – Кривий Ріг, 2005. – С. 10-15.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю // Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 419-655.
6. Ткачова Т.М. Розвиток духовної культури особистості вчителя в системі методичної роботи закладів освіти міста: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Луганськ, 2004. – 20 с.

УДК 378

С.А. Гнатенко

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті виділено наукові положення, які дозволяють розкрити сутність громадянськості студентської молоді, висвітлити об'єктивну та суб'єктивну зумовленість процесу виховання громадянськості у студентів вищого навчального закладу.

The article sorts out the scientific points which enable the reader to disclose the essence of students' civic consciousness and to specify objective and subjective conditioning of the process of civil education of higher education institutions students.

Питання виховання громадянськості студентської молоді викликають в умовах сьогодення інтерес широкої громадськості: учених, працівників освіти, діячів культури, представників різних політичних та громадських об'єднань. Вони є предметом палких дискусій та активного обговорення, засвідчують про пошук шляхів та можливостей їх ефективного вирішення.

Як зазначає В. Кремень “в умовах глобалізації громадянська єдність, національне згуртування, а також, патріотичне виховання молоді не тільки не втрачає актуальність, а навпаки – є справді стратегічним за своїм значенням завданням. Патріотичне виховання важливе не тільки з огляду на формування почуттів приналежності до нації, держави, а й має суто прикладний характер, бо веде до національного згуртування, а також до більш ефективного відстоювання національних інтересів у взаємовідносинах із іншими державами, що є надзвичайно актуальним і врешті-решт, до більш заможного життя громадян.

Актуальним на сьогодні лишаються завдання, які передбачали визначення та наукове осмислення сутності громадянськості студентської молоді у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Мета статті – розкрити теоретичні осмислення питання, виділити наукові положення, які б дозволяли розкрити сутність громадянськості студентської молоді, висвітлити об'єктивну та суб'єктивну зумовленість процесу виховання громадянськості у студентів вищого навчального закладу.

У філософській літературі знайшли висвітлення такі питання як: філософія української ідеї та Європейський контекст (О. Забужко); проблеми вироблення державної стратегії освіти і виховання громадянина сучасної України (М. Іванов); методологія і організація громадянського виховання у світлі Європейського досвіду (М. Рагозін); методологічні аспекти національного виховання (В. Кириченко, І. Мартинюк); національно-державне відродження України та політична соціалізація особи (Л. Климанська); формування громадянської позиції нової генерації України (М. Головатенко); особистість в освітній системі (В. Кремень); громадянське виховання як умова гуманізації освіти (В. Гришин); методологічні засади розбудови особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі (М. Євтух), теоретико-технологічні засади особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, А. Бойко, В. Бутенко, О. Сухомлинська).

Особливого значення набувають педагогічні дослідження, у яких визначаються шляхи громадянського виховання молоді, зокрема соціально-економічні умови формування громадянськості та соціалізації у виховному процесі середньої та вищої школи (В. Плахтеева, О. Севаст'янова, Н. Чернуха); історико-педагогічні засади формування громадянської позиції студентів (О. Кафарська); патріотичне виховання молоді (О. Абрамчук, А. Богульський); організація громадянського виховання в інших країнах (О. Алексеева, О. Бажановська, О. Кошопал); виховання громадянської самосвідомості учнів засобами символіки народного мистецтва України, у процесі інтерпретації літературно-художніх творів, естетичного одухотворення учнівської та студентської молоді (Л. Бутенко, П. Гомон, О. Красовська, Г. Шевченко).

У контексті зазначеного, можна бачити у науковій літературі існування різних поглядів на сутність громадянськості та її виховання у студентській молоді. Учені, певним чином, характеризують зміст того, що має бути пов'язане з формуванням громадянської свідомості, стимулюванням громадянської активності студентів в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Сутність громадянськості студентської молоді.

Проведений нами теоретичний аналіз наукових робіт, присвячених темі громадянськості, дозволяє зазначити, що вказане поняття по-різному трактується вченими.

Найбільш характерним є осмислення сутності громадянськості як соціальної, психологічної та педагогічної категорій (рис.1).

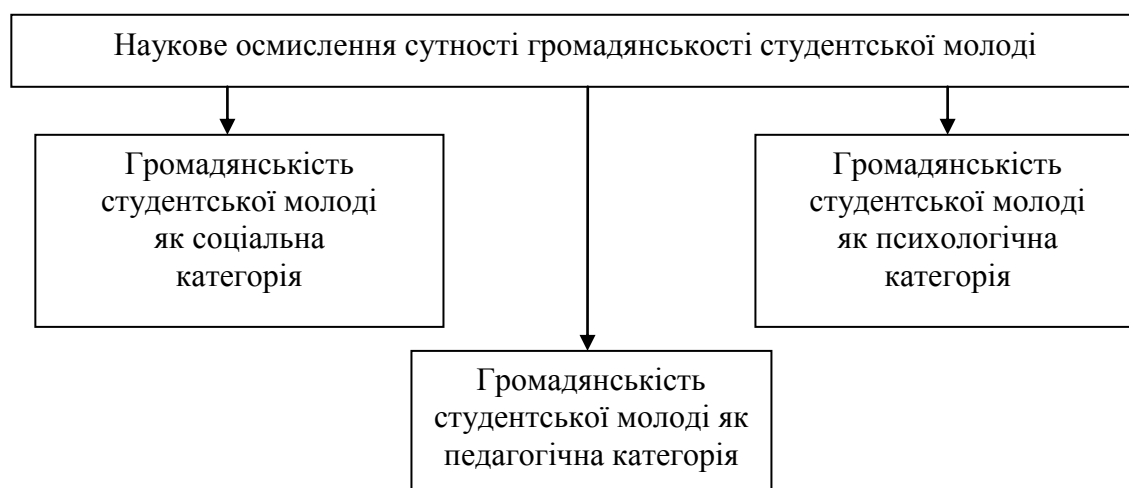

Рис. 1. Наукове осмислення сутності громадянськості студентської молоді.

Громадянськість студентської молоді як соціальна категорія.

Таке осмислення сутності громадянськості зумовлено тим, що вона має об'єктивний характер і залежить від соціально-історичних умов, у яких доводиться жити, навчатися, працювати студентам вищих навчальних закладах. Саме тому, громадянськість студентів слід розглядати в тісному зв'язку з набутими й закріпленими у суспільстві нормами, правами, цінностями, що визначають зміст та характер моральних, правових, політичних, культурологічних відносин, що є домінуючими у взаємовідносинах між суспільством і особистістю.

Історичні дослідження громадянськості засвідчують, що на певних етапах розвитку суспільства, це поняття набуває конкретного змісту, має певні відмінності й особливості вияву, закріплюється на рівні матеріальних і духовних цінностей, в яких знаходять своє відображення характерні ідеї, ціннісні орієнтації, інтереси та потреби людей щодо взаємодії з навколишнім суспільним середовищем.

Саме тому, у філософській літературі підкреслюється детермінованість поняття громадянськості, передусім, соціальними, економічними, культурологічними процесами, які мають місце в системі суспільного розвитку та відносин особистості з державою.

Як зазначають дослідники (П. Ігнатенко, Л. Крицька та ін.) проблема громадянськості має історичний зміст, характеризує людину, яка служить загальній справі, думає про майбутнє своєї держави. Це поняття активно поширилося у період Великої французької революції, в умовах якої з'явилося офіційне звернення до людини як громадянина. В українському вжитку поняття громадянськість виникає у першій половині XIX століття.

Своїми коріннями поняття громадянськості сягають античного періоду. У ці часи склалися перші уявлення про громадянство, громадянське суспільство, громадянську свідомість. Питання громадянства розглядав філософ Аристотель, який стверджував, що держава являє собою сукупність громадян. На його думку, громадянська свідомість характеризує людину як політично спрямовану і добродесну. Добродесність громадянина полягає у здатності прекрасно владарювати і підкорятися [1: 10].

Відомі давньогрецькі мислителі (Платон, Сократ, Есхіл, Анаксагор, Демосфен та ін.) розуміли єдність громадянськості людини з позицій соціально-державної природи суспільства, наголошували на необхідності виховання політичного освіченого громадянина характерними ознаками: гуманність, мудрість, обов'язок, розуміння інтересів держави, сумлінне дотримання законів, раціональне використання відповідних прав, виявлення ініціативи у справі зміцнення держави. У працях Плутарха, Цицерона та інших підкреслювалось на необхідності гармонійного поєднання розумового, морального,

правового, політичного та фізичного виховання громадянина, зацікавленого у захисті, розвитку та побудові держави.

При цьому слід зазначити, що в античний період виховання громадянськості визначалося на рівні державної програми розвитку соціуму і здійснювалося за декількома напрямками: морально-правовому (виховання дисциплінованості, витримки, уміння висловлювати власну позицію), естетичному (поєднання фізичного розвитку особистості, знань та виконання законів держави), гуманітарному (вивчення мов, літератури, законів країни, підготовка до управління державою).

У період середньовіччя поняття громадянськості втрачає свої актуальності, не розглядається як провідна якість особистості. Домінантною властивістю людини визначається релігійність. Проте, просвітителі у цей період продовжують наполягати на необхідності громадянського виховання. К. Охридський наголошував, що у вихованні громадянина важливе значення слід надавати освіті, рідній мові.

В епоху Київської Русі (IX – XIII ст.) в українців формується поняття громадянськості, виховується громадянська свідомість, патріотичні почуття, утверджується національна культура і традиції. Дослідження П. Ігнатенка, Л. Крицької підтверджують, що у цей історичний період важливе значення мали твори: “Слово о полку Ігоревім”, “Ізборники Святослава”, “Іпатіївський літопис”. Київ стає центром Руської землі (VI – XI ст.) з першими законами, давньоруською мовою спілкування. Оформлялися офіційні документи: грамоти, книги, договори, велося листування, складалися літопис, повісті та твори.

У період Відродження (XIV – XVIII ст.) посилюється роль нового світогляду, центром якого стає людина, відбувається оновлення освіти, 1632 р. у Києві відкривається Києво-Могилянська академія. Вищий навчальний заклад покликаний був відроджувати українську мову, культуру, формувати у студентської молоді духовний світ, виховувати національно свідому особистість. Прищеплювали любов до Батьківщини, вміли шанувати історичне минуле українського народу, розвивали національну свідомість, формували духовну культуру.

З утворенням Запорізької Січі питання громадянського виховання отримують подальший розвиток. Молодь навчається військовій справі та писемності; виховується у душі національної ідеології, гуманістичного світогляду, патріотизму; готується до створення вільної і незалежної козацької держави. Освітньо-виховні процеси ґрунтувалися на прикладах та авторитеті козацьких громадських діячів; вивчені законів та традицій українського народу, історії рідного краю; підтримці політичного й державного життя в Україні. У часи козацької держави, громадянськість характеризувалася високим рівнем національно-патріотичної свідомості, активністю народу за свободу і незалежність [3: 115].

У працях (М. Аркас, М. Стельмахович, Є. Сявакко, Д. Яворницький та ін.) наголошується, що у процесі козацького виховання розвивалися найважливіші громадянські цінності та властивості. Так, у “Кодексі лицарської честі”, складеної П. Орликом, увага зверталася на якості громадянина: любов до батьків, Вітчизни; вірність народній моралі та духовності; відстоювання свободи й незалежності особистості; розвиток національних традицій, звичаїв та обрядів; боротьба за волю, честь і славу України; знання рідної мови.

У XIX – XX столітті питання громадянського виховання молоді вирішуються в тісному зв'язку з тими процесами, що мали місце в системі економічного, соціального та культурного розвитку суспільства. Важливого значення набувають ідеї громадянських діячів, письменників, вчених. Погляди М. Старицького, О. Потебні, М. Сумцова та ін. спрямовані на розвиток й виховання громадянськості молоді, підвищення освітнього рівня, підготовку кваліфікованих і всебічно розвинених громадян України. Підкреслювалося, що освічена і підготовлена людина здатна правильно розуміти явища навколишньої дійсності, активно боротися з недоліками в житті, захищати інтереси суспільства.

У цей історичний період виховання громадянськості пов'язується з відродженням національної школи України, використанням національно-культурних та історичних традицій українського народу. У молоді формуються громадянські якості: фізична

досконалість, витривалість, висока моральність, витримка, розвинені творчі здібності, рішучість, сміливість, почуття патріотизму. Б. Ступарик зазначає, “відбувалося формування громадянина, готового до здійснення державницької ідеї, наповненого почуттям високої відповідальності перед народом, спроможного виступати за збереження української мови, історії та культури” [10: 6].

На початку XXI століття питання громадянського виховання набувають особливої актуальності, соціально-політичного забарвлення. Це пов'язано з розбудовою незалежної й демократичної України, прийняттям у 2000 році Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, зазначається, що “актуальність громадянського виховання особистості, великого мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їх потенціальних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби у самовизначенні та самоствердженні” [5: 7].

Адже без патріотичних почуттів, морально-політичних переконань, правових дій, людина не може стати повноцінним громадянином. Такі, якості як відповідальність, самостійність, милосердя, політична активність, моральна і правова спрямованість студентської молоді визначають її громадянську позицію, спонукають до громадянської активності у повсякденному житті та професійній діяльності.

Громадянськість студентської молоді як психологічна категорія.

Такий розгляд сутності громадянськості зумовлений тим, що в ній значну роль відіграють суб'єктивні чинники, зокрема почуття, мислення, світогляд, переконання, ідеали особистості. Громадянськість – це “усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства, почуття відповідальності за їхнє становище. Громадянство є важливою рисою морального обличчя людини. Формування почуття громадянськості дітей та молоді – важливе завдання школи” [2: 75].

Як зазначають вчені (А. Бойко, В. Бутенко, В. Оржехівський та ін.) громадянськість є тим світоглядно-психологічним станом, що характеризує відчуття й усвідомлення себе громадянином конкретної держави, ставлення до її інститутів і законів, виявлення себе громадянином не тільки за формально-критичними ознаками, але й морально-психологічною вартістю.

Зумовленості громадянськості студентської молоді засвідчує той факт, що у цей віковий період відбувається осмислення накопиченого життєвого досвіду; виробляється система важливих ціннісних орієнтацій, розвивається відчуття внутрішньої свободи і самосвідомості, що викликає у студентів потребу в соціальному визнанні, демократичному стилі спілкування, повазі до особистості. Водночас, присутня категоричність оцінок та оцінок суджень, недостатнє володіння необхідним досвідом незнання й осмислення цінностей громадянського суспільства.

У суспільстві, де закладаються основи демократичної ментальності, у громадян формуються цінності, поняття про права й обов'язки людини; виховується здатність до критичного мислення; уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання; усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до інших людей, керуватися демократичними цінностями.

Для студентської молоді питання громадянськості набуває цінного значення в силу того, що торкаються їх почуттів, наявних поглядів і переконань, а також різних видів діяльності. Вони носять не абстрактний характер, а набувають певного змісту, у якому громадянські цінності визначаються як важливі, актуальні, необхідні для вирішення комплексу завдань життєдіяльності та взаємозв'язку з навколишнім середовищем.

У науковій літературі наголошується на тому, що громадянськість може бути визначена на формальному рівні, а також на рівні самовідчуття особистості. Коли громадянськість лише формалізується, доцільно говорити про людину, яка належить до

постійного населення держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави. У зв'язку з цим Б. Грінченко розглядав громадянина як члена певної громади.

Отже, громадянином слід вважати людину, яка ідентифікує себе з певною країною, де вона наділена відповідним юридичним статусом, що є основою для користування певними правами та для виконання обов'язків. Вона має можливість повною мірою ці права і свободи реалізувати й захистити, якщо в цьому виникає потреба, вона знає як працюють інститути сучасної демократії, поважає демократичні цінності та прихильно ставиться до громадської діяльності.

І. Огієнко прагнув формувати у молоді громадянську самосвідомість, розвивати духовні якості: честь, гідність, працьовитість, справедливість, доброчесність через глибоке оволодіння особистістю системою поглядів, оцінок, норм, переконань, ідеалів та інтересів. Саме завдяки залученню психологічних сил і можливостей до цього процесу, громадянські цінності набували особистісного забарвлення, свідчили про утворення особливого духовного світу людини, у якому такі питання як рідна природа, мова, народна творчість, символи державності, національна культура, принципи честі, справедливості, народності набували особливого значення.

Громадянськість студентської молоді як педагогічна категорія.

До визначення сутності громадянськості спонукає розуміння того, що між особистістю і суспільством утворюється взаємозв'язок, що носить об'єктивно-суб'єктивний характер. Означає, що в системі суспільної практики відбувається накопичення громадянських цінностей, спроектованих на те, щоб особистість їх сприйняла, освоїла і використала у житті. Водночас, на рівні окремої особистості відбуваються процеси, пов'язані з прийняттям окремих цінностей, залученням їх до складу особистісно-значимих.

Проблемою виховання громадянина переймалися І. Котляревський, Г. Сковорода, О. Духнович, Т. Шевченко, К. Ушинський. Вони вказували на те, що виховуючи громадянина, необхідно розвивати якості: честь, благородство, старанність, скромність, співчуття, любов до праці та вітчизни, мови, культури, науки й мистецтва. З погляду Г. Сковороди, людина повинна бути вільною, освіченою, моральною, фізично загартованою, вольовою і працьовитою. І. Котляревський розглядав людину як суб'єкта власного розвитку, наголошував на розвитку умінь і навичок самопізнання, самооцінки, самоуправління.

На думку О. Духновича, виховання громадянина слід здійснювати українською мовою, спиратися при цьому на культурні та народні традиції народу. Т. Шевченко відстоював національну систему виховання, говорив, щоб стати громадянином країни, треба бути відданим своєї Батьківщини, любити рідну мову, вірити у свій народ, боротися за його щастя й майбутнє. Педагог К. Ушинський наголошував на вихованні громадянина і формуванні у молоді гуманних почуттів: любові, поваги, доброти, співчуття, піклування про народ, розвиток національної свідомості у молоді.

Серед основних рис громадянина А. Макаренко виділяв ті, що пов'язані з кваліфікованою працею та відносинами в колективі; свідомою дисципліною і відповідальністю, політичною й економічною вихованістю; наявністю високої культури. Він пропонував формувати свідому дисципліну, колективістську етику, уміння гармонійно поєднувати власні інтереси з інтересами та діяльністю суспільства. Виховання громадянина, має бути пов'язане з вихованням свідомого патріота, людини, відданої своїй державі та суспільству [6: 146].

В. Сухомлинський розглядав можливості виховання громадянина-патріота в поєднанні з суспільством, який любить свою Батьківщину, радіє, страждає, усі свої сили віддає служінню народу, уміє жити серед людей згідно з правилами людських взаємовідносин. Педагог вважав підґрунтям виховного ідеалу загальнолюдські й національні цінності: Любов до рідної землі, родини, мови, історії та культури українського народу [11: 215].

Висновок. Отже, громадянськість є не лише соціальною, психологічною, але й педагогічною категорією, що засвідчує про можливості послідовного та цілеспрямованого

збагачення і розвитку найважливіших громадських якостей особистості та її ставлення до суспільного середовища, цінностей культури, державотворчих процесів тощо.

Кожний із компонентів цього об'єктивно-суб'єктивного взаємозв'язку має внутрішню потребу у налагодженні тісної взаємодії та взаємозбагаченні. Адже, за цих умов громадянськість набуває нової якості, перетворюється у систему, здатну до самоорганізації, забезпечення потреб як внутрішнього (особистісного), так і зовнішнього (соціального) змісту. Реалізація вищезазначеного вимагає подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи / Ред. група: Г. Дегтярьов, Є. Сявавко, М. Якубовська. – К.: Хрещатик, 1992. – 109 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Грушевський М.С. Початок громадянства: Генетична соціологія. – Прага, 1921. – 328 с.
4. Ігнатенко П., Крицька Л. Громадянське виховання: історичний аспект // Шлях освіти. – 1997. – № 1. – С. 38-43.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.
6. Макаренко А. Методика виховної роботи. – К.: Рад.школа, 1990. – 366 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. // Освіта України. – 2001. – 18 липня. – С.4-6.
8. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X-XX ст.). Нариси. – К., 1991. – 381 с.
9. Пасько Я., Пасько І. Громадянське суспільство: ідеї та історична практика // Схід. – 1997. – № 4. – С. 7-11; 1997. – № 6. – С. 26-36; 199. – № 7. – С. 14-23.
10. Ступарик Б. Українська школа в умовах трансформації суспільного устрою // Шлях освіти. – 1998. – № 3. – С. 6-10.
11. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибрані твори: У 5 т. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 305-396.
12. Тараненко І. Демократичні цінності у процесі становлення громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 150-155.

УДК 37.037:612.821

С.К. Голяка

ЗАЛЕЖНІСТЬ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ТА СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ВІД РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ

У статті розглядається проблема вивчення ролі індивідуальних психофізіологічних відмінностей у здійсненні спортивної та навчальної діяльності. Учням, які займаються спортом, властиві достовірно вищі показники індивідуально-психофізіологічних функцій порівняно з учнями, що спортом не займаються.

It thearticle was shown the problem of study the of individual psychophysiology varieties in sport and study. Pupiels-sportsmen has reliable higher evidences of individual-psychophysiologyfunctions unlike pupiels-notsportsmen.

Дослідження індивідуально-типологічних властивостей вищої нервової діяльності (ВНД) у зв'язку з успішністю трудової, навчальної та спортивної діяльності людини, як неодноразово підкреслювали Б.М.Теплов [11] і В.Д.Небиліцин [13], складає особливу наукову проблему. Тому, вивчення ролі типологічних властивостей ВНД, зокрема функціональної рухливості (ФРНП) і сили нервових процесів (СНП) у здійсненні спортивної та навчальної діяльності, як передумови, що складає природну основу психофізіологічних